"तराईबाट पहाडी मुलको जनता विस्थापित यसको मुख्य कारण र यसले उनीहरूको आर्थिक क्षेत्रमा परेको प्रभाव"

भरौल गा.वि.स. वा.नं. ३ को विस्थापित समुदायको एक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिको लागि तयार पारिएकोशोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
मिरा राई
त्रि.वि.दर्ता नं.६–२–७–२३७४–२००७
समाजशास्त्रकेन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालयकीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा समाजिकशास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रि.वि.मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि **छात्रा मिरा राई** द्वारा तयार पारिएको **"तराईबाट पहाडीमुलको जनता विस्थापित यसको मुख्य कारण र यसले उनीहरूको आर्थिक क्षेत्रमापरेको प्रभाव" : भरौल गा.वि.स. वा.नं. ३ को विस्थापित समुदायको एकसमाजशास्त्रीय अध्ययन**नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको हो । अत : यस शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनका निम्ति सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७३/०३/७

....

डा.कृष्ण बहादुरभट्टचन

शोधनिर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा समाजशास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

स्वीकृति पत्र

त्रि.वि., मानविकी तथा समाजशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि **छात्रा मिरा राई**द्धारा तयार पारिएको**"तराईबाट पहाडी मुलको जनता विस्थापित यसको मुख्य कारण र यसले उनीहरूको आर्थिक क्षेत्रमापरेको प्रभाव" : भरौल गा.वि.स. वा.नं. ३ को विस्थापित समुदायको एकसमाजशास्त्रीय अध्ययन**नामक शोधपत्र उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति

....

प्रा.डा. तुलसी राम पाण्डे

(विभागीय प्रमुख)

....

डा.कृष्ण बहादुर भट्टचन

(शोध निर्देशक)

....

प्रा.डा. सुरेन्द्र मिश्र

(वाह्य परिक्षक)

मिति : २०७३/०३/७

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत“**तराईबाट पहाडी मुलको जनता यसको मुख्य कारण र यसले उनीहरूको आर्थिक क्षेत्रमापरेको प्रभाव ”भरौल गा.वि.स. वा.नं. ३ को विस्थापित समुदायको एक अध्ययन**शिर्षकको शोधपत्र तयारीका क्रममा स्वीकृति प्रदान गरिदिनुहुने समाजशास्त्रविभागिय प्रमुख प्रा. डा तुलसी राम पाण्डे ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी यस शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गरेकोमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग, कीर्तिपुर परिवारप्रति धन्यवादव्यक्त गर्न चाहान्छु ।

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अत्यन्त व्यस्तताका बावजुद पनि आवश्यक मार्गनर्देशन,सल्लाह,सुझाव सहयोग र अमूल्य समय दिनुहुने आदरणीय शोध निर्देशक गुरु डा. कृष्ण बहादुर भट्टचन र वाह्य परिक्षक प्रा.डा.सुरेन्द्र मिश्र ज्यूप्रति हृदय देखि नै कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । वहाँहरूको सुक्ष्म दृष्टि, हौसला र प्रेरणाको परिणाम हो यो शोध पत्र । यो शोधपत्र तयार गर्नको लागि तथ्याङ्क र सामाग्रीहरूउपलब्ध गराउनु हुनेभरौल गा.वि.स. काविस्थापितसहभागीमनुभावहरू रविभिन्न सरकारी, गैर सरकारी संघ संस्थाहरू प्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।मलाई सदा प्रेरणा, आर्शिवाद र आर्थिक सहयोग गर्नु हुने मेरा बाबा, आमा र सम्पूर्णघरपरिवारलाई ह्रदयदेखि आभार व्यक्त गर्दछु ।

मिरा राई

त्रिभुवन विश्वविद्याल, कीर्तिपुर,

काठमानडौं

विषयसूची

पृष्ठ संख्या

अध्याय-एक

परिचय **१-१०**

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी १

१.२ अवधारणात्मक परिभाषा ४

१.३ समस्याको कथन ६

१.४ अध्ययनको उद्देश्य ७

१.५ अध्ययनको महत्व ८

१.६ अध्ययनको संगठन ९

अध्ययन दुई

साहित्यको पुनरावलोकन **११-१४**

२.१ विस्थापनसँग सम्बन्धित लेख रचनाहरूको समिक्षा ११

२.२ विस्थापनसँग सम्बन्धित अवधारणा १३

अध्याय – तीन

अनुसन्धान पद्धति **१५-१८**

३.१ अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य १५

३.२ अनुसन्धानको ढाँचा १५

३.३ नमुनाको आधार र नमुना छनौट १५

३.४ तथ्याङ्कका प्रकृति र स्रोतहरू १६

३.५ तथ्याङ्क संकलनको तरिकाहरू (साधनहरू) १६

३.५.१ प्राथमिक स्रोतहरू १६

३.५.१.१ अन्तर्वाता १६

३.५.१.२ अवलोकन १६

३.५.१.३ प्रश्नावली १७

३.५.२ द्वितिय स्रोत १७
३.६ अध्ययनको सिमा १७

अध्याय चार

अध्ययन क्षेत्रको सामाजिक पृष्ठभूमी र विस्थापनको कारण १९-३८

४.१ अध्ययन क्षेत्रको भौगोलिक विवरण १९
४.२ सुनसरी जिल्लाको सामान्य परिचय २०
४.३ भरौल गा.वि.स. २०
४.३.१ विस्थापित भएर आएका मानिसहरूको सामाजिक पृष्ठभूमी २०
४.३.१.१ उमेर र लिंगको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २१
४.३.१.२ जात र पेशाको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २२
४.३.१.३ पेशा र शिक्षाको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २४
४.३.१.४ धर्म र जातजातीको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २५
४.४ विस्थापनका कारणहरू २६
४.५ विस्थापितहरूलाई प्रेरित गर्ने तत्वहरू ३४
४.६ विस्थापन प्रकृयामा निर्णयकर्ता ३५
४.७ विस्थापन पछिको संघर्ष ३५

अध्याय पाँच

विस्थापितहरूको आर्थिक अबस्था वा बिशेषता ३९-४५

५.१ आम्दानीको मुखय स्रोत ३९
५.१.१ उत्तरदाताको पूर्व आम्दानीको स्रोत ३९
५.१.२ विस्थापित भएपछि उत्तरदाताको मुख्य आम्दानीको स्रोत ४०
५.२ आम्दानीको अवस्था ४०
५.३ आम्दानी र खर्चको अवस्था ४१
५.४ जग्गा जमिनको अवस्था ४३
५.५ भौतिक सुविधा ४३

५.६ विस्थापनले आर्थिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव ४४

अध्याय छ

सारांश तथा निष्कर्ष **४६-५०**

६.१ सारांश ४६

६.२ निष्कर्ष ४८

सन्दर्भग्रन्थ सूची **५१–५२**

अनुसूची **५३-५५**

तालिका सूची

पृष्ठ संख्या

तालिका नं. १ : उमेर र लिंगको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २२

तालिका नं २ : जात र पेशाको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २३

तालिका नं ३ : शिक्षा र पेशाको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २४

तालिका नं ४ : धर्म र जातीको आधारमा उत्तरदाताको विवरण २६

तालिका नं ५ : विस्थापितहरूलाई प्रेरित गर्ने तत्वहरू ३४

तालिका नं. ६ : उत्तरदाताको मासिक आम्दानीको अबस्था ४१

तालिका नं. ७: विस्थापत भएर आएका मानिसहरूको आम्दानिको अबस्था ४२

तालिका नं ८ : भौतिक सुविधाको विवरण ४३

संक्षिप्त सब्दावली

ICRC	=	International Committee of the Red Cross
IRRC	=	International Review of the Red Cross
JICA	=	Japan International Cooperation Agency
MJF	=	Madhesi Janadhikar Form
PCDN	=	Post-Conflict Displacement in Nepal
RRT	=	Refugee Review Triunal
UDMF	=	United Democratic Madhesi Front
UNHCR	=	The Unite Nations High Commissioner for Refugees